

nem foglalkozna mással, mint a bosszúval. Másrészt, mert ettől semmi nem javulna meg, egy ember föl nem támadna. Harmadrészt meg a jogban valóban van elévülés: harminc év után ezek a dolgok számonkérhetetlenek. Hacsak nem valódi népi társról van szó, de még akkor is – mint látom Nyugat-Németországban, ahol bizonyára nem helyeselhető módon gyakran futni engedik a tömeggyilkosokat is. Tehát én úgy gondolom: a feladat egy olyan morális értékhierarchia kialakítása és bevezetése a magyarországi köztudatba, hogy a gyilkosok és bűnrészesek mindenféle külső büntetés nélkül is rosszul érezzék magukat. De azt sem zárom ki, hogy ez a rossz érzés katarzishoz vezessen egyik-másik embernél, vagy többek esetében.

Nem óhajtánék a rossz kalodájába zárni életfogytiglan embereket meg embertömegeket. Mert erről is lehet beszélni – elég csak az újságírókra gondolni, akik ezekről az 56-os perekről tudósítottak, és akiknek egy része most, gondolom, reformújságíró már megint, és nagy rokon-szenyvel hallgat e pillanatban engem is. Itt vannak tehát ezek az újságírók, velük kapcsolatban mit gondolok, mit javasolhatok? Csak azt, hogy ki-ki gondolja végig a saját szerepét, érezze magát rosszul, ha erre oka van, és próbáljon utána – ahogy az előbb mondtam – szervesen másfajta tevékenységbe és másfajta felfogásmódba „átfejlődni”.

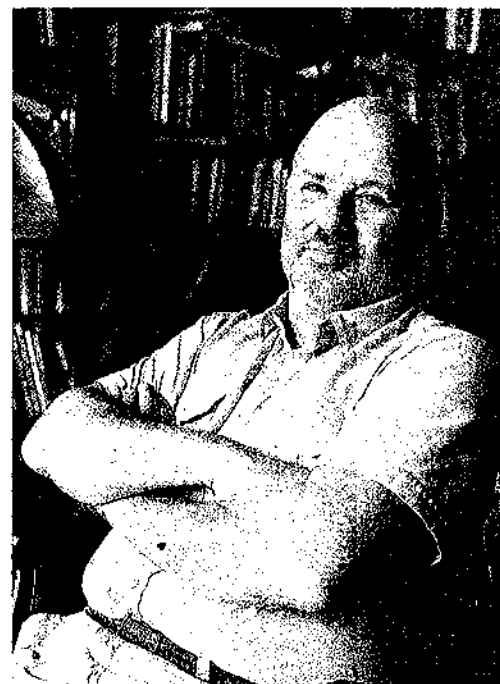
Ami a kérdés második, általános részét illeti: én úgy gondolom, hogy sine ira et studio, tehát harag és részrehajlás nélkül még nem tudunk végérvényes ítéleteket mondani. Hiszen már mindnyájan, személy szerint belebonyolódtunk az eseményekbe, ezen az oldalon vagy másik oldalon. Bizonyos dolgok azonban megállapíthatók. Számomra – írtam erről egy cikket, de nem tudtam még sem a Magyar Nemzetben, sem az Élet és Irodalomban publikálni, úgyhogy valószínűleg szamizdatban fog ez is megjelenni – az nem kérdés, és nem tudományos vizsgálati téma, hogy mi volt ötvenhat. Én tudniillik abból indulok ki: ha egy egész nemzet föllázad, és mondjuk – főként – majdnem az egész munkássztrájk, akkor nem állíthatjuk azt, hogy a munkássztrájk a saját hatalmát akarta megdönteni. Hacsak nem állítjuk azt is, hogy nem értesült arról, hogy hatalmon van, ami nyilvánvalóan nevetséges lenne. Tehát az, hogy itt népfelkelés – sőt, az én szóhasználatommal – forradalom volt, azt én egyáltalán nem tartom kétségesnek. Tudományos vizsgálatra érdemesnek tartom azonban, hogy milyen mértékben folytak, játszottak bele az eseményekbe más, akár nyíltan ellenforradalmi erők is, milyenek voltak ezeknek az eseményei. De hogy 1956. október 23-án, és hogy november 4-e után mi történt, az tapasztalati tény, egyikén sem érdemes vitatkozni. Ódzkodom továbbá a hivatalos megítélésnek attól a formájától is, amely most napvilágot látott, hogy tudniillik népfelkelés volt, tehát október 23-a-e is itélendő el. De ellenforradalomra vált, tehát november 4-e is nagyszerű. Ez – megítélés szerint – tartósan nem tartható álláspont. Valóban szükség van további vizsgálódásra. Bizonyos ellenforradalmi tendenciák október utolsó napjaiban csakugyan jelentkeztek, ám november 1-jétől fogva úgy látszott, hogy a Nagy Imre-kormány és a központi hatalom urrá lett a helyzeten. Az ellenforradalom, a valódi ellenforradalom elfojtása, visszaszorítása már folyamatban volt.

– Vagyis az akkori idők résztvevői úgy érezték, hogy november 3-ra, 4-re visszaszorult az ellenforradalom, és a forradalom konszolidálódott.

– Úgy van. November 5-én megindult volna a munka. Azok, akik valóban forradalmat csináltak, maguk vállalták, hogy az ellenőrizhetetlen, szélsőjobboldali anarchisztikus kalandor jellegű csoportok ellen akcióba lépnek, ha ez szükséges. Úgy látszott, a kormánynak kellő karhatalma volt már, és akkor jött a beavatkozás.

A régi szép időkben...

...és ma Eörsi István

Román üdvözlő távirat a magyar íróknak

A hallgatás sztrájkötörői

„Irodalomtalanítás” 1957-ben

Az 1956-os esztendő a felszabadulás utáni irodalompolitikánk alakulásában is választóvonalat jelentett, hiszen az Írószövetség nagyon határozottan, erősen kifejezésre juttatta ellenállását a tovább élő zsdanovi művészetkoncepcióval szemben. A desztalinizálás mértéke, a népfelkelést megelőző időszakban a hazai értelmiséget nem elégítette ki. Az 1956-os robbanás után ideiglenesen felfüggesztették az Írószövetség működését, majd megkezdődött a művészeti élet újjászervezése. Ennek során a régi struktúrákat már nem lehetett használni, az újak viszont még nem alakultak ki. 1957-ben sor kerül az úgynevezett „kisperre”, amelyben az Írószövetség funkcionáriusait állítják bíróság elé. Majd ősszel a „négyeket”, Déryt, Tardost, Zelket és Háyt ítélik börtönbüntetésre. Erről a korról beszélget Szénási Sándor Turczy István kutatásával.

– Hivatalos – hogy mondjuk így – elvi állásfoglalásaiban megszólal-e a párt, elmondja-e azt, hogy milyen irodalompolitikát képzelt majd el egy esetleges konszolidáció esetén?

Igen, de ehhez vissza kell mennünk az időben, 1956. november 4-e utánra. Az ország a dermedtség állapotában van, az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának első felhívása értelemszerűen a gazdasági és társadalmi élet normalizálását tűzi ki célul. De már a második dokumentum, a decemberi határozat foglalkozik az irodalmi és művészeti élet kérdéseivel. Ez a szocialista művészeti irányzat támogatása mellett más, haladónak minősített irányzatok és alkotók működését is szavatolni kívánja; majd kimondja, hogy a művészek-

nek, tudósoknak, értelmiségieknek, megfelelő szervezeti formák megteremtésével, meg kell adni a lehetőséget a képességek érvényesítésére...

Itt van tehát egy tetten érhető komoly ellentmondás: nevezetesen az, hogy a határozat gyakorlatilag zöld utat enged az értelmiségi létformák újjászervezéséhez, ugyanakkor a valóságban megkezdődik az a folyamat, amelyet én házi használatra úgy nevezek, hogy „irodalomtalanítás”. A párt irodalmi lap indítását nem engedélyezi, leállította a korábbiakat, de új lapok még nincsenek. A könyvkiadás gyakorlatilag szünetel, 1957. január 17-én felfüggesztik az Írószövetséget, két nappal később felfüggesztik az újságíró-szövetséget és már megkezdődnek a letartóztatások, amelyek lényegében 1959 áprilisáig, az úgynevezett újpesti perig folyamatosan napirenden vannak.

– Mi magyarázza ezt az ellentmondást? Csúpan az, hogy a párt meg akarja nyerni vagy vissza akarja csalogatni az értelmiséget, vagy pedig párton belül folyik valamilyen harc, esetleg a liberálisok és az ortodoxok között?

– Is, is. Mindkét típusú választ meg lehet adni. Hiszen, ha megnézzük az akkori különböző megszólalásokat, kiderül, hogy a paletta színes. Két példa. A leggyakrabban megszólaló írók: Bölöni György és Mesterházi Lajos. Ők arra törekednek, hogy ezeket az ellentmondásokat feloldják, és egyfajta irodalmi egységformát lehetőségét megteremtsek. De 1957 márciusában megszólal Révai József is, aki hozzájuk képest balról – ahogy ő nevezi –, eszmei